

ANALIZA PALEO-DEMOGRAFICĂ A NECROPOLEI DIN FEUDALISMUL TIMPURIU DE LA PETENI (județul Covasna)

SZÉKELY K. ZSOLT

Istoricul cercetărilor

În colecția de bază a Muzeului Județean Covasna, Sfintu Gheorghe, există câteva vase de la Peteni, care provin din descoperiri întâmplătoare și care datează din epoca bronzului. Pe baza acestor descoperiri s-a localizat o așezare din epoca bronzului pe teritoriul localității. Atenția muzeului s-a orientat spre Peteni, în urma descoperirii întâmplătoare a unui tezaur dacic – monede și obiecte de argint – pe platoul „Hotarul de Jos”, în primăvara anului 1960.¹ În urma cercetărilor de suprafață localnicii au atras atenția specialiștilor asupra existenței unor oseminte umane în vecinătatea platoului unde s-a găsit tezaurul. În urma sondajului executat între 28–29 septembrie 1960 s-a descoperit o necropolă din feudalismul timpuriu, care s-a suprapus așezării din epoca bronzului. Săpături arheologice sistematice la Peteni, au fost efectuate de colectivul Muzeului Județean Covasna Sfintu Gheorghe, în anii 1978–1979, în cursul cărora s-au cercetat în mod exhaustiv necropola și cea mai mare parte a așezării din epoca bronzului.²

Descrierea așezării

Teritoriul județului Covasna se află în sudul Carpaților Orientali ale căror prelungiri – Munții Bodocului și ai Brețcului – înconjoară un bazin plat. Acest bazin tectonic s-a format în Pliocen și este străbătut de Rîul Negru. Malul drept al râului este mai ridicat, formînd terase, cel stîng mai coborît, la nivelul pîraielor confluențe Rîului Negru și nu se ridică aproape de loc spre munții înconjurători.

Satul Peteni se află în mijlocul acestui bazin pe malul stîng al Rîului Negru, între Imeni și Tamașfalău, pe un teren deschis; numai partea sud-estică a satului fiind mai ridicată. La capătul sud-vestic al satului se află

drumul care duce spre Surcea și Tamașfalău. În imediata apropiere a ultimelor case, la dreapta acestui drum, suprafața se ridică, formind o movilă, la poalele căruia curge un pîriu. În marginea sudică a movilei se află un izvor de apă minerală, iar părțile de sud-est și nord-vest sînt mocirloase.

Necropola

Necropola se află pe o suprafață de 1 380 m², avînd dimensiunile de 15-30 x 46 de m. La marginea de est și cea de vest mormintele sînt cu mult mai rare decît în celelalte părți. Au fost descoperiți în total 296 de înhumați, numărul mormintelor distruse în cursul lucrărilor agricole se poate neglija.

Analiza paleodemografică a necropolei

Prin dezvoltarea intensivă a diferitelor ramuri ale științei, în ultimele decenii s-au creat condiții pentru prelucrarea și analizarea vestigiilor arheologice după criterii noi. În zilele noastre se poate reconstitui cultura materială și spirituală a diferitelor populații după mai multe criterii. Aceste criterii sînt foarte pretențioase. În primul rînd trebuie realizate cît mai multe cercetări sistematice, care duc la descoperirea unui material arheologic bogat. Se impune existența unor complexe exhaustiv cercetate, iar la prelucrarea materialului este necesar să se elimine sau să se reducă la maxim criteriile subiective. O analiză paleodemografică nu se poate efectua fără rezultatele analizei antropologice. Omul trebuie cercetat și privit împreună cu toate fenomenele care se leagă de viața lui. Arheologia a neglijat pînă în prezent unitatea biologică a omului, cum e sexul, vîrsta, trăsăturile patologice și de genetică, statura etc., care pot fi valorificate în domeniul științelor sociale. Aceste criterii se pot exprima numai prin date omogene. Prin calcule matematice se poate asigura nu numai omogenitatea, ci și exactitatea concluziilor. Folosirea calculelor matematice elimină posibilitatea interpretărilor greșite.

Pe baza acestor criterii vom face o încercare de analiză paleodemografică a necropolei de la Peteni.³

Reconstituirea paleodemografică generală

La Peteni au fost descoperite 236 de morminte cu 296 de înhumați, din care 57 cu inventar, (19,25%), iar 239 fără inventar, (80,74%), (M. 1, Pl. I., M. 2, Pl. II/3, M. 3, Pl. III). Din cei 296 de înhumați, 75 erau bărbați, (25,33%), 97 femei, (32,77%), 74 infans II., (25%) și 28 infans I., (9,4%), iar 22 schelete au fost neidentificabile (7,43%). Materialul arheologic se compune din obiecte de podoabă, anexe de îmbrăcăminte, unelte gospodărești, arme și monede. Obiectele de podoabă sînt reprezentate prin inele

de tîmplă cu capăt în formă de S, netede, deschise sau torsionate și inele de deget.

Inelele de tîmplă, în număr de 45, de diferite diametre și grosimi, cu capăt în formă de S au fost descoperite în 26 de morminte, (8,78 %, Pl. I/1-4). Lățimea capetelor în formă de S nu s-a putut măsura numai în puține cazuri din cauza stării de deteriorare a obiectelor. Această lățime variază între 0,2 cm și 0,8 cm, astfel: 0,2 cm 1 buc. (M. nr. 206), 0,4 cm 5 buc. (M. nr. 28, 79, 140, 198/a, 206), 0,5 cm 10 buc. (M. nr. 7, 28, 42, 45, 111, 112, 116, 143, 147), 0,7 cm. 5 buc. (M. nr. 21, 79, 206), 0,6 cm 3 buc. (M. nr. 91, 193, 202) și 0,8 cm 2 buc. (M. nr. 79, 193).

Inele de tîmplă cu capăt în formă de S încrustate au fost descoperite în două morminte (M. nr. 79, 206), 3 buc. s-a descoperit și un inel torsionat în M. nr. 32, cu dimensiunile: diametrul 2,6 cm, grosimea 0,4 cm.

Inele deschise și netede care fac parte din obiectele de podoabă purtate pe cap în majoritate sînt prezente împreună cu inelele de tîmplă cu capăt în formă de S, (M. nr. 78, 112, 116, 206), cu o singură excepție M. nr. 163. Aceste inele au diferite dimensiuni, de la 1,8 cm la 2,4 cm, grosimea lor fiind de 0,2 cm. În afara acestor inele de bronz s-a descoperit și un inel de fier care putea să aibă și un capăt în formă de S, fapt confirmat de capătul lățit, dar capătul propriu-zis lipsește.

Inele de deget

Din cei 296 de înhumați, numai trei purtau inele de deget, (1,01 %), din care două erau de bronz, (Pl. I/5,7) și unul de argint, care de fapt este și singurul obiect de argint din inventarul întregului cimitir descoperit. Din grupul obiectelor de veșminte face parte o singură cataramă, care a fost descoperită în partea dreaptă a bazinului înhumatului în mormîntul nr. 191. Acest obiect de fier de formă pătrată, cu dimensiunile de 3,5 x 3,6 cm, grosimea de 0,5 cm aparținea unui bărbat, (Pl. I/8).

Unelte gospodărești și arme

Din această grupă face parte un cuțit de fier (Pl. II), descoperit în M. nr. 56, așezat lângă brațul stîng al înhumatului. Lama cuțitului este arcuită, îngroșată și se subțiază către partea tăietoare; minierul a fost fixat cu un cui, avînd lungimea de 9,5 cm, iar lățimea medie de 4,3 cm. Armele sînt reprezentate prin două vîrfuri de săgeți, ambele descoperite într-un mormînt de bărbat (M. nr. 41). Primul este în formă de romb, din fier, (Pl. III/1), așezat în dreapta bazinului, iar celălalt tot în formă de romb din os, așezat sub brațul stîng al înhumatului. Vîrfurile de săgeată din fier este la mijloc cu creastă, avînd o lungime de 8 cm și lățimea de 2,4 cm. Vîrfurile de săgeată din os, tot cu o creastă la mijloc, are lungimea de 7,2 cm, iar lățimea de 1,1 cm (Pl. III/2).

Monede

Din cele 236 de morminte, în 13 din ele s-au găsit monede, (4,39 %), din care identificabile au fost următoarele:

1. M. 21. – schelet de femeie, în gură un denar de argint de la Béla III, (1172–1196), (C.N.H. 111, M.E. 93), (Pl. I/6).
2. M. 43. – schelet de infans II, sub cap un denar de argint de la Béla III., (C.N.H. 142, M.E. 92).
3. M. 72. – schelet de femeie, pe piept un denar de argint de la Géza II. (C.N.H., M.E. 74).
4. M. 109. – sexul neidentificabil, în gură un denar de argint de la Géza II., (C.N.H. 136, M.E. 64).
5. M. 170. – schelet de femeie, în gură un denar de argint de la Géza II., (C.N.H., M.E. 64).
6. M. 194. – schelet de femeie, în mîna dreaptă un denar de argint de la Ștefan III., (C.N.H. 271, M.E. 102).
7. M. 195. – schelet de femeie, sub bărbie un denar de argint de la Béla III., (C.N.H. 271, M.E. 102), (Pl. II/2).
8. M. 206. – schelet de femeie, în gură un denar de argint de la Ștefan III. (1162–1172), (C.N.H. 119, M.E. 81).
9. M. 207. – schelet de bărbat, lingă mandibulă un denar de argint de la Béla III. (C.N.H. 111, M.E. 93).

În afara acestor 9 monede enumerate, resturi a patru erau tocite, fiind într-o stare nedatabilă. În mormintele de bărbați nr. 52, 74, 87, 89, 201, 207 și în mormintele nr. 97, 201, 204 de femei, scheletul avea urme de patină nobilă pe măsele, fapt care dovedește existența monedelor și în aceste morminte. Astfel, putem fi siguri de existența a 22 de monede aparținînd celor 296 de înhumați, care reprezintă un procentaj de 7,4 %.

Alte obiecte descoperite

Fragmente de ceramică au fost descoperite într-un singur mormînt (M. nr. 38), în care era un schelet de femeie decapitată la care sub coloana vertebrală s-au găsit două fragmente ceramice făcute la roata rapidă. Nu putem fi siguri că aceste fragmente făceau parte din inventarul mormîntului.

Oase de animale erau prezente în următoarele morminte:

1. M. nr. 1 – schelet de bărbat, sub antebrațul drept o mandibulă de cal și un omoplat de bovină.
2. M. nr. 2. – schelet de femeie, pe bazin o măsea de cal.

3. M. nr. 22— schelet de bărbat, sub brațul stîng o mandibulă de cal.
4. M. nr. 43. — schelet de infans II., în partea stîngă a craniului o mandibulă de ovină.

S-a găsit cărbune de lemn așezat sub craniu în mormintele de bărbați nr. 42 și 191 și în M. 192 de femeie. În mormîntul de bărbat nr. 48, cărbunele a fost așezat pe bazinul scheletului.

Ritul de înmormîntare

În cursul săpăturilor, profilul mormintelor nu s-a putut observa, terenul fiind o suprafață cultivată, fierul de plug a ras mult din nivelul de epocă. La începutul anilor 50 ai secolului nostru, terenul a fost plantat cu pomi fructiferi. Cu această ocazie o parte din morminte au fost deranjate. Adîncimea mormintelor variază între 30 și 102 cm. La adîncime mai mică, 30–38 cm au fost înmormîntate scheletele de infans I și II. Morminte de bărbați la această adîncime au fost cele cu nr. 22, 82, 102, 104 și două de femei, M. nr. 38, 84. Mormîntul nr. 226 a avut cea mai mare adîncime: 102 cm. Marea majoritate a mormintelor erau la o adîncime de 40–80 cm.

În general, scheletele erau la partea inferioară a stratului de pămînt de culoare brună, care aparține epocii bronzului și se află sub humusul fertil, sau la nivelul stratului virgin de culoare galbenă. Mormintele aveau formă patrulateră neregulată, cu colțuri rotunjite, poziția înhumaților fiind în cele mai multe cazuri cu capul ridicat față de orizontală.

Orientarea mormintelor era în direcție est-vest, (76,35 %), 56 de morminte erau în direcție sud-vest, nord-est, (18,91 %), iar două morminte de infans II. în direcția nord-sud, (0,67 %). La 12 morminte scheletul fiind deranjat, nu s-a putut stabili orientarea lor, (4,05 %), în general mormintele erau individuale, dar foarte des așezate. S-au găsit șapte morminte duble (M. nr. 5, 56, 81, 157, 158, 195, 198), reprezentînd un procentaj de 2,36 %, și un mormînt familiar, cu patru morminte, care conțineau șase schelete. În unele cazuri, prin noi înmormîntări au fost deranjate 24 de schelete, 8,10 %.

În general, marea majoritate a înhumaților aveau poziția culcată pe spate cu brațele întinse lângă corp și fără sicriu, (86,82 %). Excepție fac următoarele:

1. Schelete cu ambele brațe pe bazin, zece la număr (M. nr. 11, 28, 84, 87, 122, 185, 188, 198, 217, 220).
Scheletul nr. 78 avea brațul stîng pe șold, iar cel cu nr. 133, brațul stîng la umăr.
Scheletul nr. 78 avea brațul stîng pe șold, iar cel cu nr. 133, brațul șase la număr, (M. nr. 1, 94, 99, 117, 131, 218).
3. Schelete cu brațul drept pe bazin, 12 la număr, (M. nr. 4, 6, 33, 35, 37, 66, 119, 128, 135, 139, 147, 163, 191).

4. Schelete cu ambele brațe îndoite, cinci la număr (M. nr. 41, 46, 90, 101, 114).
5. Patru morminte în poziție chircită, M. nr. 4/4 – infans II., 5, 6, de bărbați, M. nr. 80 de femeie – în poziție chircită complet – mormint din epoca bronzului. Mormintul 222 a avut picioarele îndoite spre exterior de la genunchi. Din trei morminte lipsește craniul, (M. nr. VIII, 7, 227). O femeie a fost decapitată, (M. nr. 38), iar capul a fost așezat între pulpe.

Inventarul mormintelor

În privința inventarului mormintelor se pot afirma următoarele: inele de tâmplă au fost descoperite în 17 morminte de femei, (M. nr. 6, 21, 23, 28, 31, 32, 45, 66, 79, 111, 116, 147, 163, 198, 200, 202, 206), reprezentând un procentaj de 15,74 %, în trei morminte de bărbați, (M. nr. 42, 137, 193), (1,01 %) și patru de infans II., (M. nr. 78, 91, 110, 112), (1,35 %).

Inele sau cerculețe de bronz, folosite ca inel de deget s-au găsit în patru morminte de bărbați, (M. nr. 143, 145, 171, 193) și două morminte de femei.

Monede au fost descoperite în 9 morminte de femei (M. nr. 21, 72, 109, 170, 194, 195, 206, 204, 214), în două de bărbați, (M. nr. 207, 223) și două de infans II. Urme de monede, patină nobilă, au fost semnalate la șase schelete de bărbați (M. nr. 52, 74, 87, 89, 201, 207) și trei de femei, (M. nr. 97, 201, 204). În unele morminte au fost descoperite mai multe obiecte Astfel: 1. inel de tâmplă și un inel de deget – într-un mormint de femeie, (M. nr. 6). Două inele de tâmplă și un inel de deget în mormintul unui bărbat, (M. nr. 193). Două inele de tâmplă în două morminte de femei, (M. nr. 28, 72) și la 2 infans II., (M. nr. 91, 198/a). Un inel torsionat, un inel de deget și o monedă într-un mormint de femeie, (M. nr. 32). Trei inele de tâmplă, la două femei, (M. nr. 79, 116). Zece inele de tâmplă și o monedă la scheletul feminin nr. 206.

Concluzii

Împărțirea obiectelor pe sex: din cei 75 de bărbați înhumați în necropola din feudalismul timpuriu de la Peteni, 16 erau cu inventar, (21,33 %), iar 59 fără inventar, (78,66 %). Din cele 97 de femei, 62 erau cu inventar, (63,91 %), iar 35 fără, (36,08 %). Din cei 74 de infans II., șase erau cu inventar (8,10 %), iar 68 fără, (91,9 %).

Marea majoritate a obiectelor de podoabă fac parte din inventarul mormintelor de femei. Catarama, vîrfurile de săgeți și cuțitul de fier, care fac parte din obiectele gospodărești, îmbrăcăminte și arme, erau numai în mormintele bărbaților. Din cele 296 de morminte, 22 aveau în inventarul lor

monede care reprezintă un procentaj de 7,43 %. Majoritatea monedelor figurează în inventarul mormintelor de femei, 12 – care formează 54,54 %, din totalitatea monedelor, iar restul lor se împarte în felul următor: 8 morminte de bărbați, 36,36 % și două morminte de infans II., 9,09 %.

Din inventarul cimitirului de la Peteni lipsesc brățări cu capăt în formă de șarpe, care sînt prezente în sudul și vestul Transilvaniei în cimitire asemănătoare și care sînt încadrate cronologic ca fiind mai timpurii. În afară de acest fapt la datarea mai exactă a necropolei ne ajută și monedele emise în a doua jumătate a secolului al XII-lea. Printre obiectele de podoabă, un loc de frunte îl dețin inelele de tîmplă cu capătul în formă de S, de diferite dimensiuni. Aceste inele reprezintă variante tîrzii ale acestui tip de podoabă în Transilvania, care mai persistă și în prima jumătate a secolului al XIII-lea.

NOTE

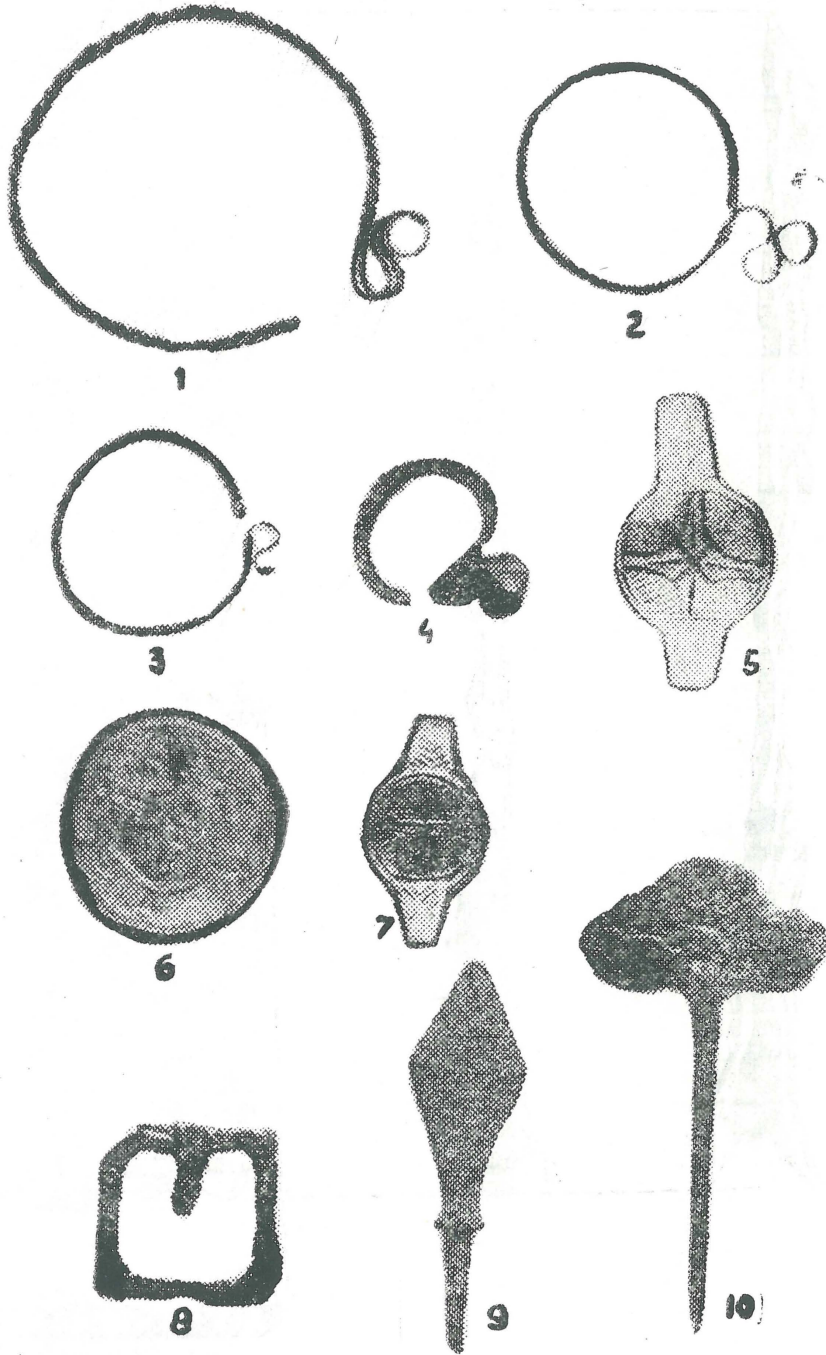
- ¹ Z. SZÉKELY: În „SCIV”, 1, T. 16, 1965, p. 56–65.
- ² Z. SZÉKELY: În „Materiale”, Tulcea, 1980, p. 504, 508, idem „Materiale”, Braşov, 1981, p. 498.
- ³ K. ÉRY KINGA – KRALOVÁNSZKY ALÁN: Székesfehérvár környéki X–XI. századi temetők népességének paleoszociográfiai vizsgálata, în „Alba-Regia”, 2/3, 1963.

LISTA FIGURILOR

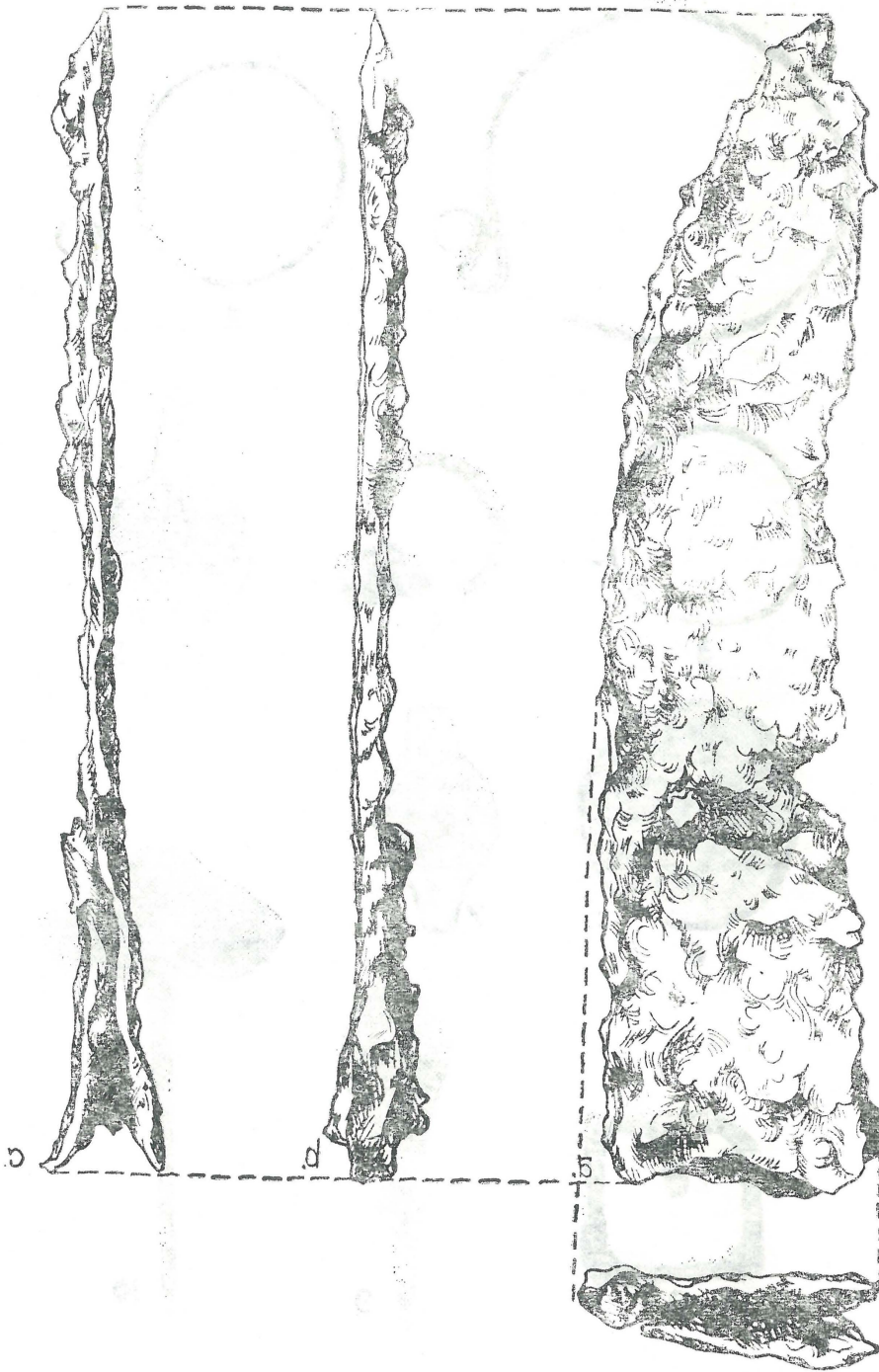
- Pl. I. – Inele de timplă, arme, diferite obiecte din sec. XII de la Peteni și Zăbala.
- Pl. II. – Cuțit de fier de la Peteni.
- Pl. III. – 1. Virf de săgeată din fier de la Peteni;
2. Virf de săgeată din os de la Peteni;
3. Mormint din necropola de la Peteni.

**PALAEO-SOCIOGRAPHICAL EXAMINATION OF THE EARLY MIDDLE
AGE POPULATION CEMETERY FROM PETENI****(Abstract)**

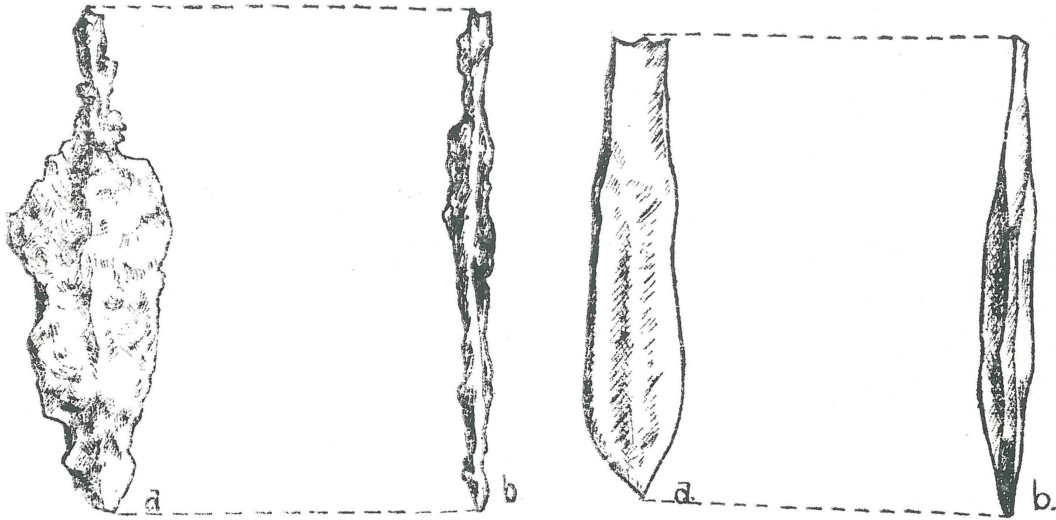
In the present study, about the Early Middle Age Cemetery from Peteni, the author carried out his investigations only on the bases of sex age, because these were only known from the anthropological data. He tries to reconstruct the material and spiritual culture of ancient peoples. In order to present it more detailed it needs more archeological researches.

Planşa I.

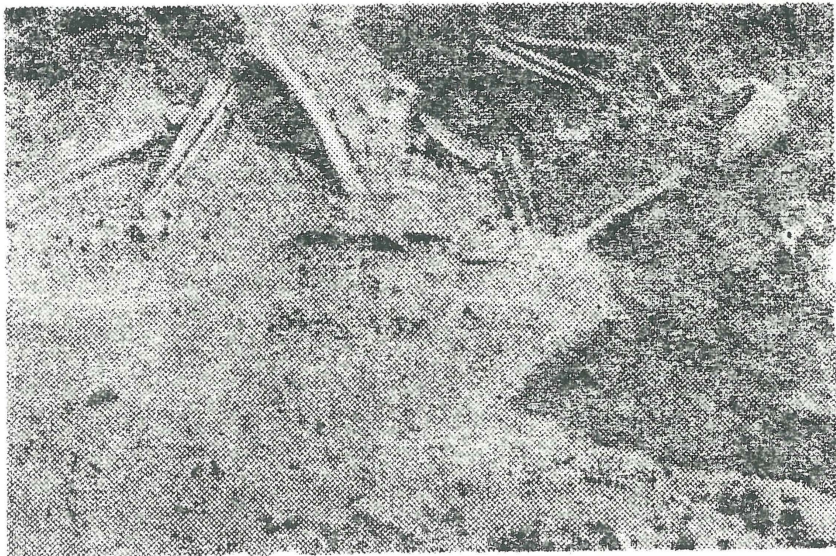

Plansa II.

1

2

Plonşa III.

